

II. PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA

UJĘCIA SYSTEMOWE W DOROBKU NAUKOWYM PROF. JERZEGO J. PARYSKA

Prezentowane opracowanie dedykowane jest prof. Jerzemu Paryskowi z okazji Jego 80. urodzin i poświęcone przeglądom koncepcji systemowych, zajmujących znaczące miejsce w dorobku naukowym Jubilata, z uwzględnieniem Jego wkładu w rozwój tych koncepcji. Chodzi przede wszystkim o autorski model systemu środowiska życia człowieka, który wraz z upływem czasu ewoluował i stał się inspiracją dla innych badaczy, a także o rozwijane przez prof. Paryską systemowe ujęcia miasta, wśród których wyróżnić można koncepcję terytorialnego systemu społecznego miasta, ekologicznego modelu systemu miasta oraz organicystyczną koncepcję miasta, w szczególności w zakresie takiej cechy żywego organizmu, jaką jest życie miasta. Wart podkreślenia jest fakt, iż na osiągnięciach prof. Jerzego Paryska w tym zakresie wzorują się kolejne pokolenia badaczy, rozwijając wypracowane i przyjmowane przez Profesora ujęcia oraz poszukując dla nich praktycznego zastosowania.

U podstaw analizy systemowej, rozumianej jako opis i wyjaśnianie przedmiotów oraz zjawisk w kategoriach systemowych, leży teza podejścia całościowego, tj. holizmu, głosząca pierwotność poznawczą wiedzy o całości w stosunku do wiedzy o poszczególnych częściach. Przez pojęcie systemu rozumie się zbiór wzajemnie na siebie oddziałujących elementów, tworzących całość, pozostającą w pewnej zależności od otoczenia¹. Tak rozumiany system charakteryzuje funkcjonalność, wynikająca z trwałości i regularności powiązań sprawiających, że nie można ich zmienić lub usunąć tak, aby nie zareagowała całość. Ujmowanie zjawisk w kategoriach systemowych wydaje się istotną cechą współczesnego podejścia badawczego w szeregu dyscyplin biologicznych, technicznych, a także społecznych².

Pierwotnie pojęcie systemu odnoszono do środowiska i organizmu. Na holistyczny charakter organizmów i zależności, jakie występują między właściwościami i funkcjonowaniem jego części oraz ich wpływem na funkcjonowanie organizmu jako całości, zwracano uwagę już wcześniej. Dopiero jednak Ludwig von Bertalanffy w latach pięćdziesiątych XX w. sformułował ogólną teorię systemów. U podstaw tej teorii legło założenie, że właściwości i sposób funkcjonowania wyżej zorganizowanych całości nie są prostą sumą właściwości i sposobu funkcjonowania ich części³. Generalizacja pojęcia systemu umożliwiła jego relatywizację, polegającą na rozszerzeniu przedmiotów, do których można je stosować⁴.

Ogólna teoria systemów traktowana jest jako pewna metateoria, która w stosunku do różnych dziedzin nauki i sytuacji problemowych przyjmować może odmienne formy szczegółowe. Ze względu na swój charakter teoria ta ma zastosowanie do wszystkich systemów, uwzględnia cechy wspólne dla wszystkich systemów oraz zawiera pewne ogólne zasady metodologiczne, co świadczy o jej uniwersalności⁵. Dorobek wypracowany w ramach podejścia systemowego może być postrze-

¹ Chojnicki (1972), (1999).

² Chojnicki (1972), (1999).

³ Parysek (2006).

⁴ Chojnicki (1972), (1999).

⁵ Parysek (1996) za: Orchard (1976).

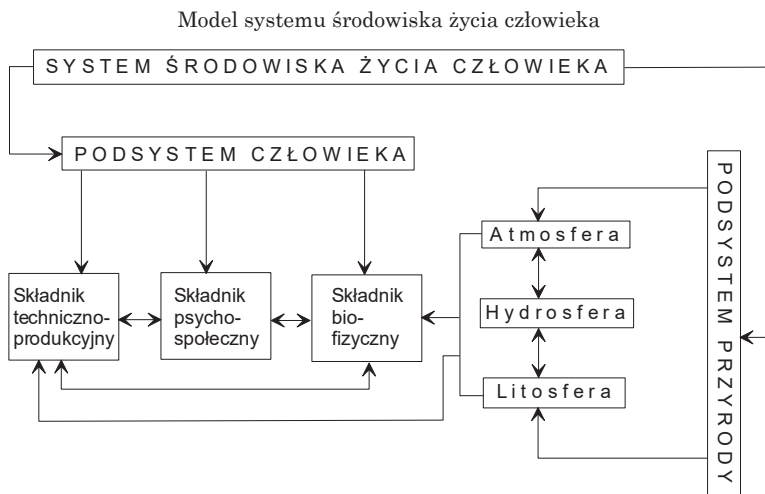
gany jako podejmowanie kolejnych prób w celu wyjaśniania fenomenu złożoności przedmiotu analizy, będącej konsekwencją zjawisk związanych z dynamiką i nieliniowością⁶.

Wielozmienny charakter rzeczywistości społeczno-gospodarczej i złożona struktura związków wewnętrznych i zewnętrznych sprawiają, że analiza systemowa stwarza szeroką podstawę do budowy różnego rodzaju modeli, zintegrowanego opisu i wyjaśniania układów przestrzennych⁷, ale, jak się okazuje, nie tylko przestrzennych.

SYSTEM ŚRODOWISKA ŻYCIA CZŁOWIEKA – AUTORSKI MODEL JERZEGO J. PARYSKA I INSPIRACJE MODELEM

Autorskim ujęciem systemowym prof. Paryska jest model systemu środowiska życia człowieka (schemat 1). Model ten pierwotnie opublikowany został w 1985 r. w artykule *Planowe kształtowanie środowiska człowieka*.

Schemat 1

Źródło: Parysek (1985).

W publikacji tej w ramach systemu środowiska życia człowieka wyróżnione zostały dwa podsystemy: człowieka i przyrody. Jako elementy podsystemu człowieka potraktowano trzy podstawowe sfery życia człowieka, a mianowicie: podsystem biofizyczny, psychospołeczny oraz techniczno-produkcyjny. W ramach podsystemu przyrody wyróżnione zostały: atmosfera, hydrosfera i litosfera. Przyroda traktowana jest w tym modelu jako otoczenie⁸.

Podsystem biofizyczny postrzegany jest przez pryzmat warunków, w jakich żyje człowiek jako organizm żywy. Właściwościami tego podsystemu są przede wszystkim cechy środowiska przyrodniczego konkretnego obszaru, takie jak: powietrze o odpowiednim składzie, temperaturze, ciśnieniu, wilgotności i czystości, zdalna do wykorzystania i dostępna pod różnymi postaciami

⁶ Wyciślak (2015).

⁷ Chojnicki (1972), (1999).

⁸ Parysek (1985).

woda, warunki meteorologiczno-klimatyczne, będący źródłem pożywienia świat roślinny i zwierzęcy oraz miejsca, w których człowiek może się osiedlać. Jest to więc podsystem służący utrzymaniu człowieka jako organizmu biologicznego przy życiu⁹.

Podsystem psychospołeczny wiązany jest z warunkami życia człowieka, traktowanego jako istota myśląca, czująca, członek różnego rodzaju społeczności, realizujący swoje cele, ambicje, wzbogacający życie duchowe i dążący do samorozwoju. Rozwijanie sfery psychospołecznej człowieka wymaga różnego typu mniej lub bardziej sformalizowanych instytucji społecznych wraz z materialną bazą ich funkcjonowania, takich jak: rodzina, grupy przyjacielskie, ugrupowania polityczne, wspólnoty religijne, kluby zainteresowań, organizacje samorządowe, instytucje oświaty, nauki, kultury itp. Właściwe funkcjonowanie podsystemu psychospołecznego służy zaspokojeniu niematerialnych potrzeb człowieka¹⁰.

Zaspokojeniu własnych i cudzych potrzeb materialnych służy natomiast podsystem techniczno-produkcyjny. Jego składnikami są: baza materialna i organizacyjna działalności produkcyjnej oraz zbiór różnego rodzaju technik i technologii, umożliwiających przetwarzanie elementów środowiska przyrodniczego w użyteczne dla człowieka, w sposób bezpośredni lub pośredni, dobra o różnym charakterze¹¹. Relacje zachodzące w systemie środowiska życia człowieka zaprezentowano w tej publikacji w postaci tabeli, opracowanej przy wykorzystaniu modelu nakładów-wyników.

W ramach tak nakreślonego systemu wyróżniono relacje wiążące wymienione składniki systemu oraz relacje określające jego związki z otoczeniem. Ten pierwszy typ relacji (relacje wiążące), ze względu na ich charakter (przemiana materii), nazwano metabolizmami, wyróżniając metabolizm wewnętrzny i zewnętrzny. Metabolizm wewnętrzny (przemiana materii odbywająca się w ciele człowieka) obejmuje relacje zachodzące pomiędzy podsystemem biofizycznym i psychospołecznym, a metabolizm zewnętrzny (przetwarzanie materii poza ciałem człowieka) wiąże przede wszystkim podsystem psychospołeczny i techniczno-produkcyjny, a także wszystkie trzy wymienione podsystemy z otoczeniem¹².

Sprawcza rola w opisywanym modelu przypisana została podsystemowi psychospołecznemu, określającemu w zasadniczy sposób stan dwóch pozostałych. Stopień rozwoju i funkcjonowanie tego podsystemu pełni funkcję stymulującą i sterującą dla podsystemu techniczno-produkcyjnego (z ograniczeniami włącznie), stąd też określany jest w kategoriach efektywności, racjonalności i oszczędności, znajdujących swój wyraz w opracowywaniu i stosowaniu nowych technik i technologii¹³.

Otoczeniem systemu środowiska życia człowieka jest traktowana całościowo przyroda, dostarczająca materię i energie niezbędne do funkcjonowania systemu środowiska życia człowieka jako całości. Człowiek jest więc w nim oddzielony od środowiska, w którym żyje, jakkolwiek wyróżnione podsystemy środowiska to współtworzą¹⁴.

Opisany model rozwijany był w kolejnych publikacjach Autora. We współautorskich artykułach Jerzego J. Paryska i Marka Dutkowskiego¹⁵ model ten osadzony został w tematyce ekorozwoju, a wyróżnione wyżej relacje (metabolizmy) włączono do formy graficznej modelu (schemat 2).

W książce Jerzego Paryska *Podstawy gospodarki lokalnej* (1997) z kolei model systemu środowiska życia człowieka doczekał się kolejnego rozwinięcia (schemat 3). W tym ujęciu zwrócono uwagę na użyteczność tego modelu z punktu widzenia kształtowania lokalnego środowiska życia oraz podkreślono, że:

- system środowiska życia człowieka jest składową systemu globalnego, podobnie jak gospodarka lokalna jest elementem systemów gospodarczych wyższego rzędu,
- w podsystemie biofizycznym cechy środowiska przyrodniczego przepływają niejako z otoczenia (przyrody) do środowiska człowieka,

⁹ Parysek (1985), (1997).

¹⁰ Parysek (1985), (1997).

¹¹ Parysek (1985), (1997).

¹² Parysek (1985).

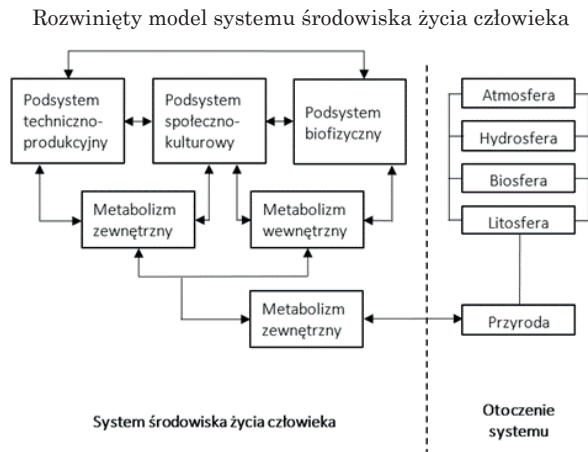
¹³ Parysek (1985), (1997).

¹⁴ Dutkowski (2021b).

¹⁵ Parysek, Dutkowski (1994a), (1994b).

- w ramach podsystemu psychospołecznego funkcjonują także (oprócz wcześniej wymienionych instytucji) zjawiska i procesy patologiczne oraz przestępcze struktury organizacyjne,
- podsystem techniczno-produkcyjny obejmuje również działalność usługową oraz służby, czy wspomaga, funkcjonowaniu dwóch uprzednio wymienionych podsystemów.

Schemat 2

Źródło: Parysek, Dutkowski (1994a): 6.

Doprecyzowano, że metabolizm wewnętrzny obejmuje niewidzialny przepływ materii i myśli, dokonujący się wewnątrz jednostki, metabolizm zewnętrzny zaś jest przemianą materii, jaka zachodzi w procesie produkcji (podsystem techniczno-produkcyjny), przy zaangażowaniu myśli ludzkiej (podsystem psychospołeczny). Metabolizm wewnętrzny wiąże się więc przede wszystkim z funkcjonowaniem jednostki jako osoby, podczas gdy metabolizm zewnętrzny ma bardziej otwarty, społeczny charakter. W graficznej formie tego modelu (schemat 3) nie uwzględniono natomiast otoczenia, czyli relacji systemu środowiska życia człowieka z przyrodą.

Model systemu środowiska życia człowieka autorstwa prof. Paryska stał się inspiracją dla wielu badaczy i był wykorzystywany między innymi w próbach konceptualizacji ładu przestrzennego¹⁶, do określenia roli i zadań samorządu¹⁷, rozwijania koncepcji ekorozwoju¹⁸, analizy konfliktów i zagrożeń środowiskowych¹⁹, systemu statystyki monitorującego sytuację zdrowotną²⁰, analizy sytuacji zdrowotnej²¹, edukacji geograficznej²², różnicowania przestrzennego sytuacji społecznej²³, czy też do konstrukcji modelu terytorialnego zintegrowanego systemu Przyroda–Człowiek–Technika–Kultura²⁴. Niektóre z wymienionych ujęć zaprezentowane zostały poniżej.

¹⁶ Michalski (2003), (2004), (2006a).

¹⁷ Michalski (2007).

¹⁸ Parysek, Dutkowski (1994a), (1994b).

¹⁹ Dutkowski (1995); Kopeć (2008).

²⁰ Michalski (2006b).

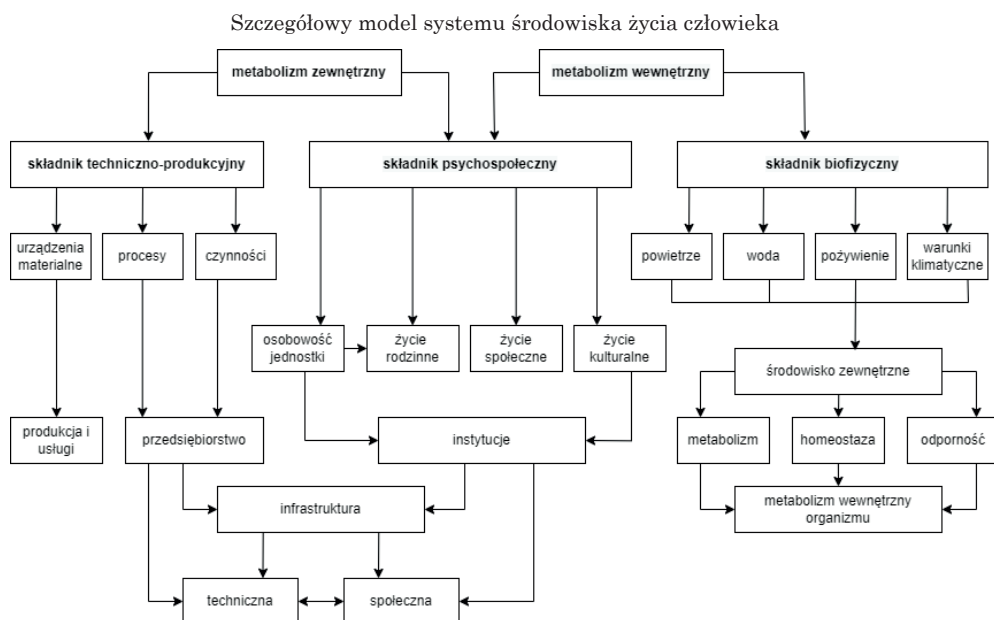
²¹ Michalski (2010).

²² Kopeć (2003); Michalski (2005); Michalski, Kopeć (2003).

²³ Marszałek (2018).

²⁴ Dutkowski (2021a), (2021b).

Schemat 3

Źródło: Parysek (1997): 32.

Jako pierwszy model systemu środowiska życia człowieka Jerzego Paryska w swoich badaniach uwzględnił Marek Dutkowski. W opublikowanej w 1995 r. rozprawie habilitacyjnej zaadaptował na ten model do zagadnień związanych z konfliktami w gospodarowaniu dobrami środowiskowymi, nazywając podsystem psychospołeczny społeczno-kulturowym²⁵. Model ten rozwinął następnie, w powiązaniu z koncepcją terytorialnego systemu społecznego, opracowując terytorialny zintegrowany system Przyroda–Człowiek–Technika–Kultura²⁶. Zwrócił przy tym uwagę na pewną niekonsekwencję obserwowaną w modelu systemu środowiska życia człowieka, w którym składniki przyrodnicze wchodziły w skład podsystemu biofizycznego, a można się domyślać, że również techniczno-produkcyjnego oraz przyrodniczego otoczenia. Zauważył też, że jakkolwiek model ten nie uwzględnia wprost aspektów przestrzennych czy terytorialnych ani geograficznej skali analizy, ma charakter uniwersalny, nadający się do zastosowania w dowolnym miejscu²⁷.

W kontekście zagrożeń ekologicznych, będących często efektem nierozważnej działalności człowieka, model systemu środowiska życia człowieka Jerzego Paryska rozwijał także Krzysztof Kopeć²⁸. Wyeksponował w nim dwa podstawowe podsystemy, do których zaliczył podsystem przyrody, na który składa się atmosfera, litosfera i hydrosfera, oraz podsystem człowieka, obejmujący składnik biofizyczny, psychospołeczny i techniczno-produkcyjny (schemat 3). Następnie, wykorzystując model nakładów-wyników, przeanalizował relacje zachodzące w systemie środowiska życia człowieka, dzieląc je zasadniczo na cztery grupy: wewnątrz podsystemu przyrody, wewnątrz podsystemu człowieka, wpływ podsystemu przyrody na podsystem człowieka oraz podsystem człowieka na podsystem przyrody, a następnie w ujęciu szczegółowym wyróżnił 36 relacji. Na tej podstawie dokonał identyfikacji zagrożeń powstających w podsystemie przyrody, a będących efektem oddziaływania

²⁵ Dutkowski (1995).

²⁶ Dutkowski (2021).

²⁷ Dutkowski (2021b).

²⁸ Kopeć (2008).

podsystemu człowieka. Stwierdził także, że w zdecydowanej większości oddziaływania między obydwojema podsystemami są negatywne i prowadzą do niszczenia środowiska²⁹.

Charakteryzujący relacje człowiek–środowisko model autorstwa Jerzego Paryska³⁰ wykorzystywany był do podkreślania roli podsystemu psychospołecznego w podejmowaniu działań zmierzających do ochrony środowiska³¹, ale także w formułowaniu polityki zdrowotnej³². Zdaniem Tomasza Michalskiego³³ w prowadzeniu tejże polityki w formie aktywnej najważniejszą rolę odgrywa wola władz (lokalnych, regionalnych, krajowych). Uwarunkowania wnikające z rozprzeszczenia chorób (podsystem biofizyczny) czy zasobów finansowych oraz istniejący system służby zdrowia (podsystem techniczno-ekonomiczny) uznał natomiast za wtórne.

Model środowiska życia człowieka Jerzego Paryska implementowany był także do badań z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej, a dokładniej – do analiz zróżnicowania przestrzennego sytuacji społecznej. Dokonał tego Łukasz Marszałek³⁴, który przyjął, że na płaszczyźnie analizy zróżnicowania przestrzennego sytuacji społecznej wykorzystanie modelu rozwiniętego systemu środowiska życia człowieka stwarza możliwość wieloaspektowej analizy sytuacji społecznej, której granice zdają się wyznaczać z jednej strony badania poziomu rozwoju społeczeństwa, a z drugiej – koncentracja na problemach społecznych. Zaproponował on trój etapowy przebieg analizy, w którym na pierwszym, najwyższym poziomie uwzględnił trzy składniki (biofizyczny, psychospołeczny, techniczno-produkcyjny) wyróżnione w oryginalnym modelu Jerzego Paryska, na drugim – wewnętrznie spójne grupy zmiennych charakteryzujące każdy ze składników, na trzecim zaś poszczególne zmienne. Następnie skonstruował wskaźnik syntetyczny, umożliwiający dokonywanie porównań w zakresie sytuacji społecznej w czasie i przestrzeni. Przykłady zastosowania opracowanego przez prof. Paryska modelu świadczą o uniwersalności i użyteczności tego podejścia badawczego.

MIASTO JAKO SYSTEM – WYBRANE UJĘCIA

W swoim dorobku naukowym Jerzy Parysek zajmował się także systemowymi ujęciami miasta. Tym zagadnieniom poświęcił w całości artykuł *Miasto w ujęciu systemowym* (2015). W publikacji tej miasto konceptualizowane jest jako terytorialny system społeczny, ekosystem oraz organizm żywy (organicystyczna koncepcja miasta).

Pierwsze z wymienionych podejść rozwija koncepcję terytorialnego systemu społecznego Zbyszka Chojnickiego³⁵ przy uwzględnieniu specyfiki miasta jako systemu niezwykle złożonego, dynamicznego, pełniącego szczególną rolę w układzie osadniczym. Są w nim prezentowane przemyślenia zebrane z wcześniejszych publikacji, w tym z monografii *Miasta polskie na przełomie XX i XXI wieku. Rozwój i przekształcenia strukturalne* (2006) oraz *Wprowadzenie do gospodarki przestrzennej* (2007), w których opisywane są skład, otoczenie i struktura terytorialnego systemu miasta, uzupełnione dodatkowymi, dotyczącymi istoty terytorialności systemu miasta oraz specyfiki miast polskich (i nie tylko polskich). Za istotę takiego systemu prof. Parysek uważa władzę samorządową, przejawiającą się między innymi w kontroli obszaru miejskiego. Władzę tę sprawują mieszkańcy miasta, w praktyce reprezentowani przez władze miejskie. Podmioty te są tym samym odpowiedzialne za sposób, efektywność, stabilność oraz równowagę funkcjonowania miasta jako całości, będącego efektem ukształtowania podstawowych kategorii relacji systemowych, w tym relacji o charakterze ekologicznym. Choć relacje ekologiczne mają w zasadzie charakter ponadsystemowy (ponad systemem miasta), to jednak sposób ich oddziaływania

²⁹ Kopeć (2008).

³⁰ Parysek (1985).

³¹ Kopeć (2008).

³² Michalski (2009).

³³ Michalski (2009).

³⁴ Marszałek (2018).

³⁵ Chojnickiego (1989).

może być kontrolowany i modyfikowany w ramach systemu miasta, co zależy w dużej mierze od poziomu techniki, kultury, zamożności, bogactwa oraz od organizacji społeczności miejskiej³⁶. Zakres kontroli i odpowiedzialności mieszkańców i władz w warunkach polskich dotyczy jednak wyłącznie obszaru znajdującego się w granicach administracyjnych miasta. Nie obejmuje zatem obszaru całej aglomeracji, powiązanej z miastem silnymi relacjami. Sytuacja taka jest, zdaniem Jerzego Paryska³⁷, o tyle paradoksalna, że miasto ponosi wiele niekorzystnych konsekwencji rozwoju aglomeracji i suburbanizacji. Rola miasta jako generatora rozwoju nie tylko aglomeracji, ale i całego regionu, którego jest ośrodkiem węzłowym, jest ograniczona, w tym także ze względu na problemy natury finansowej.

Innym ujęciem systemowym miasta przyjmowanym przez prof. Paryska jest koncepcja miasta jako ekosystemu. Zwraca przy tym uwagę, że ekosystem miasta uznać można za pewną kategorię terytorialnego systemu społecznego. Warunki, jakie musi spełnić system, aby mógł być uznany za ekologiczny (struktura troficzna, zróżnicowanie biotyczne, krążenie materii), zaczerpnął z pracy Eugene'a Oduma³⁸, a specyfikę miasta jako układu ekologicznego z publikacji Andrzeja Maciasa³⁹ i Lidii Mierzejewskiej⁴⁰. Jerzy Parysek podkreśla, że miasto jest ekosystemem, będącym środowiskiem życia mieszkańców miasta, jednocześnie zdominowanym przez człowieka. Dominacja ta sprawia, że ekosystem miasta charakteryzuje specyficzny przepływ energii oraz obieg materii, gdyż podstawowe źródła energii, paliwa i żywność miasto zwykle importuje z zewnątrz, a efekty przemiany materii usuwa poza miasto.

Profesor Parysek⁴¹ opisuje też nieco inny punkt widzenia na ekosystem miasta, prezentowany przez amerykańską urbanistkę Jane Jacobs⁴², według której domy, ulice, osiedla itp. funkcjonują jak dynamiczny organizm, zmieniający się w reakcji na działania podejmowane przez ludzi. Jacobs uważała, że elementy zagospodarowania miasta współdziałają, analogicznie do naturalnych ekosystemów. Oznacza to, że zmiana układu pewnych elementów tego systemu może sprzyjać poprawie (także pogorszeniu) jego funkcjonowania, a przez to wpływać na warunki i jakość życia oraz poziom obsługi mieszkańców⁴³. Taki punkt widzenia od stanowiska ekologów różni jednak to, że relacje i procesy zachodzące w naturalnych ekosystemach Jacobs zamienia na aspekty społeczno-gospodarcze⁴⁴.

ORGANICYSTYCZNA KONCEPCJA MIASTA I ŻYCIE MIASTA

Analogii między miastem a organizmem żywym doszukiwało się wielu badaczy. Jednym z prekursorów takiego punktu widzenia był F. Ratzel⁴⁵. Jego koncepcja nie mogła jednak nawiązywać do ogólnej teorii systemów, która została sformułowana znacznie później.

Miasto jako organizm żywy w ujęciu systemowym było przedmiotem szczególnego zainteresowania Jerzego Paryska, co znalazło swój wyraz w napisanych, we współautorstwie z Lidią Mierzejewską, książkach *Życie miasta. Studium Poznania* (2013) oraz *Życie miasta. Studium Poznania. Infrastruktura miejska* (2014) oraz w autorskim artykule *Life of the city* (2014). W publikacjach tych nakreślono możliwe do zaakceptowania analogie między miastem a organizmem żywym. Wykazano też, że miasto charakteryzuje wszystkie 5 cech koniecznych i 3 cechy potencjalne, które

³⁶ Parysek (2015)

³⁷ Parysek (2015).

³⁸ Odum (1982).

³⁹ Macias (2008).

⁴⁰ Mierzejewskiej (2009).

⁴¹ Parysek (2015).

⁴² Jacobs (1961).

⁴³ Parysek (2015) za: Mierzejewska (2009).

⁴⁴ Parysek (2015).

⁴⁵ Parysek (2015) za: Maik (2008).

wędlug Tibora Gántiego⁴⁶ musi posiadać organizm żywy. Naturalną konsekwencją takiego wywo-
du stało się stwierdzenie, że można mówić o życiu miasta.

Życie miasta znajduje swój wyraz w powtarzalności, w pewnych rytmach życia, co umożli-
wia optymalizację procesów regulacyjnych i ich synchronizację ze światem zewnętrznym. W ten
sposób wiele czynności życiowych okresowo zmienia swoje nasilenie. Oczywiście innego rodzaju
rytmiczność wykazuje przyroda, inną mieszkańcy miasta i struktury społeczne, a jeszcze inną in-
frastruktura miejska, warunkująca funkcjonowanie mieszkańców, gospodarki miejskiej i miasta
jako całości. Właśnie te różnicowane w czasie rytmiczności przyrody, zachowań ludzkich, działań
struktur społecznych, infrastruktury komunalnej, służb miejskich, podmiotów gospodarczych itp.
składają się w sumie na złożony proces, który nazwać można życiem miasta⁴⁷. Wyróżnić można
przy tym rytmy: całodobowy, codzienny, tygodniowy, miesięczny, roczny i losowy⁴⁸. Każdy z tych
rytmów został opisany, scharakteryzowany i każdemu został przypisany podmiot (także element
infrastruktury) funkcjonujący w danym rytmie. Podkreślono przy tym, że generalnie największy
wpływ na kształtowanie życia miasta wywierają jego mieszkańcy, jednakże w dobie suburbaniza-
cji i wzrostu stopnia centralności niektórych miast na życie miasta w znacznym stopniu wpływają
także osoby przyjezdne, w szczególności mieszkańcy strefy podmiejskiej.

Zaprezentowany punkt widzenia na życie miasta pozwala lepiej zrozumieć funkcjonowanie
miasta, a także lepiej dostosować jego infrastrukturę (jej rozmieszczenie oraz działanie) do po-
trzeb mieszkańców. Otwiera też nowe pola badawcze. Skoro można mówić o życiu miasta, to także
o chorobie, odporności czy śmierci miasta. Taki punkt widzenia legł u podstaw projektu badawcze-
go, który zespół współpracowników prof. Paryska pozyskał z Narodowego Centrum Nauki. W pro-
jekcie tym przyjęto założenie, że miasta, podobnie jak inne organy i systemy organów w żywym
organizmie, narażane są na stres, w wyniku którego mogą chorować, a dzięki rozwijaniu mecha-
nizmów adaptacyjnych powracać do zdrowia. Miasto jest w nim więc traktowane jako złożony, dy-
namiczny system, funkcjonujący na wzór żywego organizmu, którego głównym celem jest rozwój
i wykształcenie odporności na stresory (*stress resilience*). Jest więc systemem samoorganizującym
się, którego homeostazę (rozumianą jako równowaga dynamiczna), trwałość i rozwój zapewniają
mechanizmy odporności, poprzez zdolność adaptacji do zmieniających się uwarunkowań środowi-
ska. Celem projektu jest natomiast opracowanie modelu miasta odpornego na stres spowodowany
epidemią na podstawie doświadczeń wynikających z COVID-19.

Rozwijana przez Jerzego Paryska organicystyczna koncepcja miasta, a w jej ramach życie
miasta, ma więc duży potencjał wyjaśniający zachodzące procesy społeczno-gospodarcze oraz po-
zwalający opracować skuteczne sposoby radzenia sobie z zagrożeniami, budując struktury odpor-
ne na różnego rodzaju stresory.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że ważna część dorobku naukowego prof. Jerzego Pary-
ska jest poświęcona ujęciom systemowym. Jest to przy tym dorobek oryginalny, oparty na solid-
nych studiach literaturowych, a jednocześnie interesujący i inspirujący wielu badaczy.

Opracowany przez Profesora model systemu środowiska życia człowieka charakteryzuje
się zaskakująco szeroką mocą analizy i wyjaśniania wielu różnorodnych zjawisk i procesów spo-
łeczno-gospodarczych, przyrodniczych, a także przestrzennych zachodzących we współczesnym
świecie. Podobnie użyteczna okazuje się też koncepcja życia miasta, wynikająca z potraktowania
tego rodzaju jednostki osadniczej jako organizmu żywego, a w jej ramach koncepcja rytmów życia
miasta. Powiązanie wiedzy z zakresu biologii i urbanistyki świadczy o szerokiej i zróżnicowanej
wiedzy oraz kreatywności Autora tej koncepcji. Dlatego też należy mieć nadzieję, że z pokładów
zasobów wiedzy, umiejętności i zdolności, ale także zyczliwości, cierpliwości, chęci niesienia po-
mocy i wsparcia Profesora Jerzego Paryska nowe pokolenia badaczy będą mogły korzystać przez
kolejnych 80 lat.

Lidia Mierzejewska

lidia.mierzejewska@amu.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-9830-2853>

⁴⁶ Gánti (1986).

⁴⁷ Parysek (2014), (2015).

⁴⁸ Parysek, Mierzejewska (2014).

- Chojnicki, Z. (1972). A model of interaction between the socio-economic system and the geographical environment. *Geographia Polonica* 22: 173–182.
- Chojnicki, Z. (1973). Założenia i perspektywy rozwoju geografii ekonomicznej. *Przegląd Geograficzny* 45: 3–27.
- Chojnicki, Z. (1989). Koncepcja terytorialnego systemu społecznego. *Przegląd Geograficzny* 60(4): 491–510.
- Chojnicki, Z. (1999). *Podstawy metodologiczne i teoretyczne geografii*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Dutkowski, M. (1995). *Konflikty w gospodarowaniu dobrami środowiskowymi*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Dutkowski, M. (2021a). *Konflikty ekologiczne*. Szczecin: Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Dutkowski, M. (2021b). Terytorialny zintegrowany system Przyroda–Człowiek–Technika–Kultura, [w:] L. Mierzejewska, M. Wdowicka (red.), *Miasta i regiony w obliczu pandemii COVID-19 i innych wyzwań współczesnego świata (199–208)*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Gánti, T. (1986). *Podstawy życia*. Tłum. T. Kulisiewicz. Warszawa: WP.
- Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.
- Kopec, K. (2003). Składniki systemu środowiska życia człowieka i ich wzajemne powiązania, [w:] T. Michalski (red.), *Nowe wyzwania i tematy w edukacji geograficznej (18–22)*. Warszawa: Carta Blanca.
- Kopec, K. (2008). Człowiek w środowisku i związane z tym zagrożenia, [w:] T. Michalski (red.), *Zagrożenia we współczesnym świecie jako temat edukacji geograficznej (60–72)*. Pelplin: Wydawnictwo Bernardinum.
- Macias, A. (2008). Badania przepływów materii i energii w krajobrazie miejskim. *Problemy Ekologii Krajobrazu* 20: 243–250.
- Maik, W. (2008). Ewolucje teoretyczno-metodologiczne studiów miejskich w świetle zmieniających się konceptualizacji miasta, [w:] J. Parysek, T. Stryjakiewicz (red.), *Region społeczno-ekonomiczny i rozwój regionalny (77–90)*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Marszałek, Ł. (2018). Implementacja modelu rozwiniętego systemu środowiska życia człowieka do badań społeczno-przestrzennych. *Ślupskie Prace Geograficzne* 15: 67–76.
- Michalski, T. (2003). Znaczenie pojęcia „zdrowie środowiskowe” w koncepcji ładu przestrzennego. *Biuletyn KPZK PAN* 205: 257–267.
- Michalski, T. (2004). Próba aplikacji pojęcia zdrowia środowiskowego w konceptualizacji ładu przestrzennego. *Sprawozdania z Posiedzeń Naukowych, Polska Akademia Nauk Oddział w Krakowie* 46(2): 45–47.
- Michalski, T. (2005). Miejsce geografów w realizacji ścieżki edukacyjnej – edukacja prozdrowotna, [w:] T. Palmowski, K. Kopec (red.), *Współczesne idee i treści w dydaktyce geografii (73–84)*. Gdynia–Pelplin: Wydawnictwo Bernardinum.
- Michalski, T. (2006a). Environmental health as a factor of local development. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Nature Univeritatis Prešovensis. Prírodné Vedy, Folia Geographica* 10(45): 355–359.
- Michalski, T. (2006b). Proposition of regional level of public health system, [w:] M. Lesechko, T. Michalski (eds.), *Theoretical Aspects of Regional Development in Ukraine and Poland (168–181)*. Lviv: Lviv Regional Institute of Public Administration National Academy of Public Administration Office of the President of Ukraine.
- Michalski, T. (2007). Miejsce samorządu terytorialnego w gospodarce lokalnej (ze szczególnym uwzględnieniem marketingu terytorialnego), [w:] P.I. Ševčuk (red.), *Demokratični standarti profesijnogo navčanâ ta dâl'nosti publîčnih službovciv: teoriâ, praktika (408–415)*. Lviv: Casting 1.
- Michalski, T. (2009). Uwarunkowania polityki zdrowotnej powiatu grodzkiego (na przykładzie Gdańska). *Space–Society–Economy* 9: 161–174.
- Michalski, T. (2010). *Sytuacja zdrowotna w europejskich krajach postkomunistycznych w dobie transformacji*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Michalski, T., Kopec, K. (2003). Propozycja systemowego nauczania o środowisku życia człowieka, [w:] M. Śmigielska, J. Słodczyk (red.), *Edukacja geograficzno-przyrodnicza w dobie globa-*

- lizacji i integracji europejskiej (67–72). Opole: Polskie Towarzystwo Geograficzne O/Opole i Uniwersytet Opolski.
- Mierzejewska, L. (2009). *Rozwój zrównoważony miasta. Zagadnienia poznawcze i praktyczne*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Odum, E.P. (1982). *Podstawy ekologii*. Tłum. W. Matuszkiewicz (red.). Warszawa: PWRiL.
- Orchard, R.A. (1976). *Sformalizowane teorie systemów – opis niektórych ujęć indukcyjnych i dedukcyjnych*, [w:] G.J. Klir (red.), *Ogólna teoria systemów (203–245)*. Warszawa: Wyd. Naukowo-Techniczne.
- Parysek, J. (2006). *Wprowadzenie do gospodarki przestrzennej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Parysek, J.J. (1985). *Planowe kształtowanie środowiska człowieka*. Biuletyn Informacyjny IGiZP PAN 52: 47–56.
- Parysek, J.J. (1997). *Podstawy gospodarki lokalnej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Parysek, J.J. (2006). *Miasta polskie na przełomie XX i XXI wieku. Rozwój i przekształcenia strukturalne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Bogucki.
- Parysek, J.J. (2007). *Wprowadzenie do gospodarki przestrzennej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Parysek, J.J. (2014). *Life of the city*, [w:] L. Mierzejewska, J.J. Parysek (eds.), *Cities in a Complex World: Problems, Challenges and Prospects*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Parysek, J.J. (2015). *Miasto w ujęciu systemowym*. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 77(1): 27–53. doi:10.14746/rpeis.2015.77.1.3
- Parysek, J.J., Dutkowski, M. (1994a). *Koncepcja ekorozwoju i jej technologiczne oraz społeczno-polityczne uwarunkowania*. *Przegląd Geograficzny* 66(1/2): 3–18.
- Parysek, J.J., Dutkowski, M. (1994b). *Going green: sustainable development as a model of socio-economic development in European post-communist countries*. *European Planning Studies* 2(4): 419–434.
- Parysek, J.J., Mierzejewska, L. (2013). *Życie miasta: studium Poznania. Miasto i jego mieszkańcy*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Parysek, J.J., Mierzejewska, L. (2014). *Życie miasta: studium Poznania. Infrastruktura miejska*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Wyciślak, S. (2015). *Podejście systemowe jako źródło efektywności w działaniach organizacji*. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu* 386: 357–365.

<https://doi.org/10.14746/rpeis.2022.84.4.15>